



УДК: 347

DOI.ORG/10.32703/2663-6352/2024-1-15-52-56

ORCID ID 0000-0003-3094-2923

Мусієнко Володимир Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри цивільного та

кримінального права юридичного факультету,

Інституту управління та технологій

Державного університету інфраструктури та технологій,

Академік Транспортної академії України



ORCID ID 0000-0001-6667-9034

Мусієнко Анатолій Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри цивільного та кримінального права,

Державний університет інфраструктури та технологій.



ORCID ID 0000-0003-2434-8768

Мартюк Аліна Сергіївна,

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри цивільного та кримінального права,

Державний університет інфраструктури та технологій.

КОНВЕРГЕНЦІЯ ПРИНЦИПІВ У ЦИВІЛІСТИЧНІЙ НАУЦІ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРИВАТНОГО ПРАВА (ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ)

Анотація. Стаття присвячена розгляду взаємодії принципів цивілістичної науки у процесі регулювання цивільних правовідносин. Тобто, конвергенція принципів цивільного права в умовах формування доктрини приватного права в Україні.

Виникнення, становлення та розвиток цивільного права відбулось упродовж тисячоліття на основі філософського принципу перманентності, тобто безперервно. Тому, згідно з тими ж таки філософськими положеннями розвитку суспільства, розбудови демократичної, соціальної та правової держави, в якій лише права та свободи людини визнаються найвищою цінністю, і в цих умовах відбулось істотне переосмислення ролі принципів в цивілістичній науці. В підсумку, принципи, як основні засади виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин набули широкого втілення в цивільному законодавстві та активно запроваджені в цивільному обігу.

У зв'язку з вищезазначеним виникає необхідність проаналізувати співвідношення принципів цивілістики комплексно, що у подальшому надасть можливість дослідити їх застосування. Це зумовлює необхідність наукового обґрунтування співвідношення принципів, цивілістичної науки між собою, тобто конвергенція, з'ясування різних проявів застосування в усіх сферах суспільного життя.

Взаємозв'язок між принципами цивілістичної науки, щодо регулювання цивільних правовідносин визначає не лише їх співвідношення і можливий взаємовплив, проте також демонструє практичні аспекти самостійного врегулювання суспільних зв'язків їх учасників і поглиблює розуміння про сутність і потенціал даного процесу, особливо в умовах формування приватного права та інтеграції в європейську правову систему.

Слід зауважити, що дані аспекти досліджуємо як загалом, тобто комплексно, так і в контексті, враховуючи різний об'єктно – суб'єктний склад елементів правовідносин.

Формулюється висновок, що досліджуючи принципи цивілістичної науки, слід враховувати наявність різних галузей приватного права: цивільне право, сімейне право, міжнародне приватне право, а крім цього не слід забувати про цивільний процес. Дані аспекти обумовлюють тісний взаємозв'язок принципів, які комплексно та в контексті здійснюють вплив на регулювання правовідносин в суспільстві на сучасному етапі свого розвитку, що в свою чергу обумовлює інтеграцію в правову систему ЄС.

Ключові слова: принципи, конвергенція, приватне право, правовідносини, цивілістична наука.

Annotation. *The article is devoted to consideration of the interaction of the principles of civil science in the process of regulating civil legal relations. That is, the convergence of the principles of civil law in the conditions of the formation of the doctrine of private law in Ukraine.*

The emergence, formation and development of civil law took place during the millennium on the basis of the philosophical principle of permanence, i.e. continuously. Therefore, according to the same philosophical provisions of the development of society, the development of a democratic, social and legal state, in which only human rights and freedoms are recognized as the highest value, and in these conditions, a significant rethinking of the role of principles in civil science took place. As a result, the principles as the main principles of the emergence, change and termination of civil legal relations have become widely embodied in civil legislation and are actively introduced in civil circulation.

In connection with the above, there is a need to analyze the relationship of the principles of civility comprehensively, which will provide an opportunity to investigate their application in the future. This necessitates the need for scientific substantiation of the relationship between the principles of civil science, i.e. convergence, clarification of various manifestations of application in all spheres of social life.

The relationship between the principles of civil science, regarding the regulation of civil legal relations, determines not only their relationship and possible mutual influence, but also demonstrates the practical aspects of the independent regulation of social relations of their participants and deepens the understanding of the essence and potential of this process, especially in the conditions of the formation of private law and integration into the European legal system.

It should be noted that we examine these aspects both in general, that is, comprehensively, and in the context, taking into account the different object-subject composition of the elements of legal relations.

The conclusion is formulated that when researching the principles of civil science, one should take into account the presence of various branches of private law: civil law, family law, international private law, and in addition, one should not forget about the civil process. These aspects determine the close relationship of principles that comprehensively and in context influence the regulation of legal relations in society at the current stage of its development, which in turn determines integration into the EU legal system.

Key words: principles, convergence, private law, legal relations, civil science.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток суспільства обумовлює відповідний розвиток правовідносин, що в свою чергу супроводжується як позитивними і негативними змінами в суспільному житті. Дані процеси не обійшли стороною і юридичні науки, при цьому це стосується, як практичної сфери застосовуваних правових вчень так і теоретичної її складової. Це безпосередньо стосується предмету дослідження. Принципи відіграють основоположну роль у становленні та розвитку цивілістичної науки в цілому, а також комплексно. Тому досліджуючи місце та вплив принципів на регулювання цивільних правовідносин маємо на меті визначити роль принципів та взаємозв'язок між ними у цивілістиці та в суспільстві. Будь – який процес в суспільстві, досягаючи своєї мети супроводжується застосуванням нових ефективних прийомів, адаптованих до сучасних умов.

Це стосується також інституцій юридичних наук, зокрема, цивілістичної. Тому, досліджуючи конвергенцію слід зазначити, що наприклад, у авіації феномен конвергенції означає зіткнення двох повітряних потоків, які мають однакову за напрямком швидкість [1], і таким чином слід пояснювати сутність застосування конвергенції в принципах цивілістичної науки.

Проблематика конвергенції в юридичних науках, зокрема в цивілістичній, сама по собі не нова, і в різні часи її дослідженню приділяли увагу науковці з часів К. Маркса та Ф. Енгельса до науковців – юристів сучасності. При цьому слід зауважити, що дані аспекти комплексно не досліджувались, а приділялась увага лише деяким питанням в різних галузях права.

Застосуванню інституту конвергенції принципів в цивілістичній науці приділяли увагу вчені – науковці: С.С. Алексєєв, С.М Братусь, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, О.В. Дзера та інші. Але незважаючи на їхній внесок у дослідження даної інституції, аспекти конвергенції принципів в галузях приватного права необхідність їх опрацювання та подальшої реалізації в приватно – правових науках та навіть галузях публічного права.

Виклад основного матеріалу. Поява інноваційних процесів та явищ в суспільстві супроводжується різноманітними змінами, які впливають на виникнення нових категорій та інституцій, які при цьому знаходять своє відображення у розвитку всіх сфер суспільного життя, зокрема, це стосується політики, економіки, права, культури, екології тощо. У вищезазначених аспектах об'єктом дослідження є юридична сфера з точки зору застосування конвергенції в цивілістичній науці. Загалом термін «конвергенція» (від. лат. *convengere* – наближуватись, сходитись), є достатньо розповсюдженим в різних галузях науки. Тому, конвергенція – це взаємодія в національній системі, інституціях, категоріях або їх елементів, що супроводжується підвищенням ступеня процесу зв'язаності й узгодженості правового регулювання суспільних відносин; процес поступового формування толерантності і подібності в правовій системі, її елементів, інституцій; процес виникнення схожих і однакових явищ в правовій системі та інституціях; взаємне уподібнення окремих елементів в правовій системі загалом; або як інтеграція переваг і позитивізму в умовах реформування всіх сфер суспільства, з врахуванням багатогранного впливу подій та життєвих обставин на суспільне життя. З огляду на філософські вчення та значимість сучасних тенденцій правова конвергенція визначається як інституція та процес застосування принципів цивілістичної науки, що впливає на ступінь зв'язаності й узгодженості правового регулювання суспільних відносин.

Тому, враховуючи формування концепції приватного права та Європейський вектор розвитку цивілістичної науки в Україні, будуючись на філософських вченнях, пропонується окреслити деякі сфери застосування правової конвергенції щодо загальних засад функціонування цивілістики:

1. правова конвергенція принципів безпосередньо в цивільному праві та цивільному процесі, тобто зближення сфери застосування принципів суто в цивільній галузі, яка в своїй основі ґрунтується на засадах римського цивільного права, але в той же час, геній римського права абсорбує й асимілює новий елемент, роблячи його більш гнучким, і цією роботою зі злиття готують шлях для правової уніфікації Західної Європи. [2] Тому, щодо конвергенції принципів зазначеної галузі, в якості прикладу або додаткового аргументу слід окреслити принципи судового захисту цивільного права та інтересу, справедливості, розумності, верховенства права, гласності, відкритості, диспозитивності, які тотожно впливають на правовідносини в цивільному праві та в цивільному процесі.

2. правова конвергенція принципів відповідно до концепції формування приватного права, до якого слід віднести цивільне право, митне право, трудове право, що є характерним для європейської моделі приватного права.

Аналізуючи даний аспект слід зауважити, що в правовідносинах даної сфери їх об'єкт підлягає конкретизації, так як сталі правовідносини, являючись, загалом, цивільними, але мають конкретизований специфічний зміст. Крім того в даних правовідносинах мають місце спеціальні суб'єкти: чоловік, дружина, працівники, роботодавці. А також необхідно зауважити, що на правовідносини галузі приватного права здійснюють вплив ті ж самі

принципи, які мають місце в попередній сфері, зокрема принципи відповідальності, неприпустимості свавільного втручання в сферу особистого життя, неприпустимість позбавлення права власності, рівність сторін, справедливість, добросовісність, розумність.

3. правова конвергенція принципів цивілістичної науки з принципами інших юридичних наук, зокрема адміністративного та кримінального права.

Коментуючи дану позицію, необхідно підкреслити наявність в зазначених правовідносинах елементів цивільних правовідносин, з огляду на присутність спеціального суб'єкта та їх особливий зміст. Наявність правової конвергенції в галузях публічного права пояснюється функціонування принципів цивілістики, зокрема відповідальність, судовий захист цивільного права та інтересу, справедливість, свобода набуття і припинення права власності, законність, відкритість, верховенство права. В даному контексті вплив вище зазначених принципів обумовлюється здійсненням наступних юридичних фактів:

- при розслідуванні кримінальної справи на підставі Постанови потерпіла особа визнається цивільним позивачем;
- принцип відповідальності застосовується щодо відшкодування матеріальної шкоди, тобто збитків;
- потерпіла сторона в особі цивільного позивача подає заяву на відшкодування моральної шкоди;
- при розгляді адміністративного проступку винна сторона має відшкодувати завданих матеріальних та моральних збитків;

В контексті слід зазначити, що в наведених вище юридичних фактах присутні принципи судового захисту цивільного права та інтересу, законність, справедливість, верховенство права, добросовісність, розумність, свобода власності. Крім того також необхідно підкреслити вплив принципів цивілістики в судовому розгляді справ таких, як гласність, змагальність, рівноправність сторін, справедливість.

4. застосування правової конвергенції в міжнародних правовідносинах, тобто наявність іноземного суб'єкта, і таким чином відбувається уніфікація міжнародного публічного та міжнародного приватного права, в чому прослідковується взаємозв'язок принципів цивілістичної науки України з аналогічними інституціями зарубіжних країн та міжнародних організацій. І як наслідок, відбувається розширення конвергенції і у просторі, і за колом осіб. Вектор конвергенції змінюється з Європейського, регіонального напрямку на інші регіони цивілізованого світу. І це надає правовій конвергенції характер функціонування, що характеризується наступними підставами:

- поява новітніх засад у цивілістичних науках, що явилось наслідком удосконалення цивільних правовідносин;
- розширення функцій та збільшення повноважень у суб'єктів цивільних правовідносин;
- поглиблення інтеграції аспектів цивілістики, наслідком чого відбувається процес імплементації норм приватного права зарубіжних країн в норми національного приватного права. Наглядним прикладом цього є процес інтеграції правову систему ЄС.

Відповідно правової позиції Суду ЄС, договір про заснування Європейського Союзу створив власний оригінальний правопорядок, свою особливу систему права. [3]

Досліджуючи проблематику правової конвергенції маємо за мету окреслити не лише правову природу конвергенції та сферу реалізації, а також ступінь впливу принципів цивілістичної науки на суспільні відносини.

Беззаперечним є той факт, що Цивільний кодекс це друга Конституція України. Тому норми Цивільного кодексу України, цивільного права, і загалом цивілістичної науки мають значний вплив практично на всі види правовідносин, що визначає їх зближення, і цей процес обумовлений його інтенсивністю, ефективністю та об'єктом впливу, вплив та імітації

(однобічні або взаємні) стають набагато більш інтенсивними, ніж у тих випадках, коли між системами є чіткі взаємності. [4]

В даному контексті слід зауважити, що вплив принципів на правовідносини досить різноманітний за інтенсивністю, залежно від виду правовідносин, і більше того можуть не реалізовуватись. Від цього процесу у повній мірі залежить і процес конвергенції.

Принципи, будучи загальними засадами розвитку та становлення права, як обов'язкового елементу правової системи мають значний історичний досвід свого розвитку, і при цьому слід враховувати зарубіжний фактор.

На сучасному етапі розвитку суспільства, держави, правовідносин принципів права, як фундації правової системи, існує думка, про несхожість принципів, оскільки дані інституції об'єднують однотипна економіка, соціальна і політична структура, правова культура та правова свідомість. Відмінності між різними галузями права в національній правовій системі, а також між галузями права в різних правових системах не є принциповими, і вони криються у другорядних юридичних чинниках. Одним із чинників, що сприяють розвитку конвергенції принципів є інтеграція України в ЄС та членство в різних міжнародних організаціях, що сприяє імплементації норм національного законодавства України щодо норм та інституцій міжнародного права.

І як історичний приклад «функціонування конвергенції» це конвергенція континентального та англо-американського права називають членство Великобританії в ЄС, а також тенденції американізації європейського права після Другої світової війни. [5]

Підводячи підсумок, слід зазначити, що правова конвергенція і явище, і складний процес в цивілістичній науці, і в юридичних науках загалом, а також і в суспільстві, головною метою якої є відображення загальних закономірностей розвитку цивілістичної науки в умовах глобалізації, що підвищують ступінь узгодженості впливу на суспільні явища, консолідацію правового регулювання суспільних відносин, зближення інститутів, галузей та підгалузей системи приватного та публічного права. Дослідження конвергенції принципів, як правового явища та процесу, визначення її правової природи та сфери застосування сприяє поглибленню уявлень про сучасні тенденції розвитку системи цивільного права, інституцій та права в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Goldsmith B. Convergence//Cross Country. - 1996. - # 48 [Електронний ресурс] - Режим доступу : [http:// www.nebo.Kiev.ua.meteo/converg.htm](http://www.nebo.Kiev.ua.meteo/converg.htm).
2. Levy Ulmann H. L. The Law of Scotland//Juridical Review. -1925.-Vol. 37.-P.390.
3. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. Загальна частина: навчальний посібник/ М.В. Савчин. - К. Центр новітньої літератури, 2005.-288с.
4. Sasso R. La comparasion juridique au service de la connaissance du droit. - Paris: Economica, 1991.
5. Мартенко М.Н. Конвергенція романо-германського і англо-саксонського права,: відкрита лекція./ М.Н. Мартенко.- Київ. Сімферополь: Інститут держава і права ім. Коретського НАН України; Видав. «Логос», 2007.-Вип.1. (серія навчально-методичних видань «Академія порівняльного правознавства») с. 3-12.